

CSÁTH GÉZA ISMERETLEN NOVELLÁJA: DÉNES

Csáth Géza egy ismeretlen novelláját megtalálni óriási szerencse és öröm, közzétenni kötelesség. A novella nyolc kisebb lap egy-egy oldalán olvasható piszkozat, látható a számos javítás és áthúzás. Még három olyan kihúzott sor is jól olvasható, amit az utókor olvasója benne hagyhatna, de az író döntését illik elfogadni különösen akkor, ha az eredeti kézirat egyidejűleg olvasható. A novella címe *Dénes*, gyakori férfi keresztnév. A kéziraton dátum nincs, az időpont csak találgatható.

A novella helyszíne az Üllői út egyik lakása. Csáth az unokatestvérével, Kosztolányi Dezsővel 1905 szeptembere és 1906 áprilisa között az Üllői út 22-ben bérelt lakást. A *Tavasok* című novelláját 1906-ban írta, és az első sora szerint „az Üllői uton újra rügyeznek a fák”. Ha nem fikció a novella helyszínéként megjelölt Üllői út, a *Dénes* című novellát a szerző 1906-ban, esetleg 1905-ben írhatta. Ha a novella kezdő mondatából nemcsak a helyszín (az Üllői út) felel meg a valóságnak, hanem az időpont is (három évvel ezelőtt), akkor 1908 vagy 1909 lehet a novella születésének a dátuma.

A kézirat másolata – néhány betű kivételével – jól olvasható.

Dénes.

Írta: Csáth Géza

Három esztendő előtt az Üllői-úton laktam egy négyemeletes bérkaszárnyában. Egy nagyon világos szobát találtam. Két ablaka háztetők fölé nézett a harmadik emeleten. Messze az ötödik utcába is el lehetett látni. Hamarosan beköltöztem. Másnap már ott volt a zongorám is. A falra felakasztgattam a kedvenc képeimet: Reynolds Devonshirei hercegnőjét, Gainsborough Kékruhás fiúját és a többit. A sarokba beállítottam könyvszekrényemet. Az ágyat kicseréltem hű rézágymal. A pamlagot pedig leterítettem legnagyobb kincsemmel, nagy perzsa szőnyegemmel, amelyet nagyapám hagyott rám. Mindjárt otthon éreztem magam. A lakásban csend volt. Délután eljött Margit. Kijelentette, hogy soha még ilyen szép szobám nem volt. Ekkor már nagyon meg voltam elégedve a lakással.

Fölöttem az ötödik emeleten fényképészműterem volt. A lakásadónő, egy gázgyári tisztviselő fiatal és hatalmas termetű felesége bejött, üdvözölte Margitot és elmondta, hogy a fényképész igen jó képeket

csinál. Mutatott is egyet, amely őt és férjét karonfogva ábrázolta. Az arcok árnyékállítása valóban művészi izlésre vallott.

– No, mondtam Margitnak, most le foglak vétetni, úgyis már jó két esztendeje nem álltál fotográfus előtt.

Margit beleegyezett, frizurát csinált azután fölmentünk. Épen igen jó napja volt és az őszi napfényben szebbnek és vonzóbbnak találtam az arcát mint valaha.

A műteremben egy sovány fiú nyitott ajtót. Mint hamarosan kiderült a fényképész inasa volt, és Dénes névre hallgatott. Margit háromféle beállításban vettük le. Először mint kedves kis lányt. Azután mint fiatal asszonyt. És végre holmi nagystilú cocotte pózában meztelen vállakkal démoni tekintettel és félig nyitott ajkakkal. A drága lány anygali türelemmel követte utasításaimat és vezényléseimet.

Eközben feltűnt nekem a fényképészinas. A sáppadt kis kamasz mohó szemekkel figyelt és lehetetlen volt észre nem venni, hogy mennyire érdekli őt, az, amit lát.

A fényképek néhány nap alatt elkészültek. Dénes hozta le. Zavart volt, nyugtalanul nézett körül és motyogva adta át a boritékot. Különös viselkedése finom arcmásai, vékony és arisztokratikus orra, alacsony és mégse kellemetlen homloka, hunyori szénfekete szemei felkeltették bennem a vágyat, hogy megtudjak róla egyet mást és ezért szóba elegyedtem vele.

Kiderült, hogy árva fiú, a fényképészné távoli rokona, és két polgárit végzett.

A fényképészek azelőtt Szegeden laktak, ott vették őt magukhoz. Fizetése nincs. A műteremben alszik, enni kap, és a fényképész viseltes ruháit hordja.

Mindezt igen nehezen mondta el. Egyes kérdésekre csak hosszú habozás után válaszolt. Azután hirtelen megkért, hogy zongorázzam valamit. Egy Beethoven-sonáta tételt játszottam. Utána azzal a különös kéréssel lepett meg, hogy a „Gott – erhalte”-t, az osztrák császári himnust szeretné hallani:

- Miért, azt.
- Csak, kérem.
- Tetszik magának?
- Ó nagyon szép!

Eljátszottam. Dénes szemeibe néztem könnyekkel volt tele, azután sirva fakadt, vette a kalapját és elszaladt.

– Mi ez? – mondtam magamban és jó óra hosszáig törtem a fejemet, hogy mi lehet a nyitja a Dénes nagy elérzékenyülésének. A vezetékneve magyar volt: Vadász Dénes.

Nem lehetett tehát feltenni, hogy az osztrák honfibú és hazaszeretet dolgozott Dénesben. A jelenetet még aznap Margitnak is elmondtam. Ő se volt okosabb, mint én.

Egy hét múlva azonban Dénes maga adta a kezembe a titok kulcsát. Bekopogtatott, meghajtotta magát és egy füzetet adott át. Egy szót se

szólt ismét meghajolt és kiment. Szerettem volna utána szaladni, hogy megkérdezzem multkori viselkedésének az okát, de akkorra már künn csapodott az előszoba ajtaja. Kinyitottam tehát a füzetet és olvasni kezdtem. Sűrű és egészen férfias karakterű írással volt tele-teleírva. Ide másolom szóról szóra.

„Nevem Vadász Dénes és ezen a néven ismernek az emberek. Ez azonban csak álnév mert, apám Habsburgi I Ferencz József. Ezt akkor tudtam meg először, amikor 1910-ben Ófelsége Budapesten volt és Budán egy utcában köszöntem neki. Visszaköszönt nekem és feltűnő módon, de titkos jellel intett. Ezzel elismerte hogy fiának tart és szeret. Életem emellett a legnagyobb szerencsétlenségek és üldöztetés láncolata volt. Szüleimet – nevelőszüleimet – maffia tette el láb alól és pedig egy állatszelidítő, két titkos rendőr és három anarchista, akik hajón Japánba vitték őket ott törvényt ültek felettük, majd Indiában a fakirok kezére adták, akik legválogatottabb kínzásokkal másfél-esztendő alatt ölték meg őket. Engem három éves koromban az orosz cárné a világ királyává nevezett ki. Áruhában jött Szegedre és mint halas kofa közeledett hozzám. A kancellár azonban fényes katonai ruhában követte. Így szólt hozzám:

– Még most se ismered magadat!

Ez annyit jelentett, hogy tudomásomra adta, hogy a világ királya vagyok.

Megjegyzés: a szövegben a szerző javításait maradéktalanul és hűségesen követtük. A novella maitól eltérő helyesírási és nyelvhelyességi sajtósságait érintetlenül hagytuk. A publikált szöveg kézírathú.

Frigyes

A *Dénes*t igyekeztünk Csáth más novellái közé besorolni, és keresés közben újabb meglepetés ért minket. Míg az író életében megjelent kötetek novellái más-más történetekre épített orvosi esettanulmányok, az 1994-ben megjelent *Mesék, amelyek rosszul végződnek* (Magvető, szerkesztette: Korbuly Mihály) – a kötetekben kiadott novellák mellett – nemcsak a kötetekben, hanem a lapokban megjelentek közül is válogatva *Frigyes* címmel a *Pesti Napló*ban 1914. április 4-én napvilágot látott novellát is közli.

A *Dénes* és a *Frigyes* története azonos, de a történet eseményszerű leírása, a két novella meséjének konkrétumai eltérők. A *Frigyes* kissé hosszabb terjedelmű, de a teljes mű mintegy négyötöde rövid – gyakran néhányszavas – párbeszéd. A *Pesti Napló* eredeti formátumát látva feltételezhető, Csáthtól sorokban meghatározott terjedelmű írást kértek. A *Frigyes* jellegzetessége egyrészt az emberi testrészek naturális emlegetése (agyvelő – agyfesz – agylap, kimetszett testrészek, kitört kar), valamint a zavaros szexualitás beleszövése a történetbe.

Anélkül, hogy mélyebb filológiai elemzéssel a *Dénes* és a *Frigyes* novellákat összevetnénk, olvasói szemmel is két, talán nem lényegtelen különbséget látunk. Dénes és az író mellett további aktív szereplő Margit és a fényképész felesége, akik nélkül Dénes álmvilágát nem ismerhetnénk. Dénes az álmvilágát önmaga belső logikájának megfelelően az

(5.)

ben alább, ~~az~~ enni kap, is ~~szükség~~ van
~~szükség~~ a ~~szükség~~ (vissza) névelő kordja.
 Mindent igen csökönyesen mondta el. Ezen kérdés
 sere ~~szükség~~ a ~~szükség~~ csak kord
 habra, után vélelő. Arután ~~szükség~~ hitetlen
 megfő, hogy ~~szükség~~ valamit.
 Ezen Beethoven - szövege talált Játékot.
 Utána assal a művészi kérdés legyőzt
 meg. hogy a „Gott - erhaltet“st, az ortodox
 csökönyű hymnuszt nem tud hallani.

- Micsit, azt.
- Szó, kérdés.
- Detrick ~~szükség~~ magánál?
- Ó uapax rög!

Együttottam. Deves nemcsak vértelen
 könyvekkel volt tele, arután siva
 paradt, vette a kalapját s' elment.

(6.)

Deves - Micsit? - mondan magában
 s' jó vá homáig tartam a fejémet, hogy
 mi lehetett a nyitja a Deves ~~szükség~~ fejémet
 vagy elnévelője. A ~~szükség~~ ^{vértelen} mapar
 rott s: ~~szükség~~ ^{vértelen} Vaden Deves.

Deves lehetett tehát feltétlen, hogy ~~szükség~~
~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 mel az a beteges tükör, tükör volt
 a Dölgöt rugója, amely kamara ~~szükség~~

Deves lehetett tehát feltétlen, hogy az ortodox
 könyv s' ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 A jelenet ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 példákkal s' ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

- Es a fin ~~szükség~~
  - Micsit, kérdés ~~szükség~~
  - Deves, azt ~~szükség~~
- Holmi ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 s' ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

(7.)

Deves két nuba arután Deves maga a ~~szükség~~ - kérdés
 a ~~szükség~~ kordja. ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 megfőttotta magát s' az ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 adott át. Ezen ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} s' kérdés.

~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 hogy ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 az ar ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

Deves Madár Deves is ezen a néven
 ismerem az emberét. In arután csak alább
 met, apám ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 Ezen ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 Ezen ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 Ezen ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 Ezen ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

(8.)

tűni módos, se titkos jellel intett. Erel elmondt
 hogy ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 a legnapos ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 rott. ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 - ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

pedig az ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 unarchista, akik ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 s' ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 a ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

En arután ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}
 kérdés ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen} ~~szükség~~ ^{vértelen}

írónak átadott füzetben rögzítette, rendszerezte. A *Frigyes*ben a fényképész inasa és az író a két szereplő, és beszélgetéseik során rövid egy-két szavas válaszokból áll össze a Déneséhez hasonló álomvilág. De *Frigyes* álomvilága nem szuverén gondolkodásának az eredménye, hanem az író alákérdezéseire adott válaszok sora. Mivel az író faggatta őt, az inas, ha nem tudott kitérni, igyekezett röviden válaszolni. Az író kérdései a beszélgetést tematizálták. Különösen érződik a rávezetés az aradi fényképész feleségére, ami az író ifjúkori szenvedését idézi fel.

A *Dénes* vagy a *Frigyes* a jobb novella? Eldönthetetlen. Az író két novellát írt, találgathatunk, hogy miért. Csáth megírta a *Dénest*, ami elkallódhatott, vagy félretette, eldugta, vagy nem tetszett neki, majd pár év múlva a *Pesti Napló* kérésére ismét megírta Dénes helyett immár *Frigyes* történetét.

Talán egy Csáthot értő filológus megfejtetheti a történet kétféle leírásának az okát. A *Dénes* és a *Frigyes* esete talán hasonlítható az *Egyiptomi József* átdolgozásához. Az eredeti írás a *Nyugatban* jelent meg (1912/22.), majd a *Nyugatból* kivágott lapokra írta rá Csáth a javításokat és a kiegészítéseket, ami hiánytalanul előkerült a Kosztolányi-hagyatékából. A változtatásokat elemzi és minősíti Dér Zoltán az *Ikercsillagok* című könyvében (lásd: Pillantás Csáth Géza műhelyébe, 282–294.) és idézi Kosztolányit, aki először vette észre a morfinizmus romboló művészi következményeit Csáth Géza műveiben (Kosztolányi Dezső: *Írók, festők, tudósok*. Szépirodalmi, Budapest, 1958. II. 111. oldal).

1914 Csáth Géza utolsó aktív írói éve, 1915-től írása alig jelent meg, ami a világháború és az ópium tragikus következménye.

A művészet az esztétikum és a szublimáció kettőssége

A kézirat ismerete nélkül sem kétséges, csáthi novellát olvashatunk. A *Dénes* rövid, tömör írás, cselekménye a lélek mélyére hatoló, váratlan fordulat, egyszerűen igazi novella. A zenei kritikáin kívüli írásai visszavezethetők Freudhoz, különösképpen az álom új fogalmához, az orvosi képzettségéből eredő ismereteihez. Dér Zoltán pontos diagnózisából tudjuk, Csáth közlésformája a mese: „S maga a mese, mely előadásának, földidézésének közlésformája lett, szintén elvesztette eredendő naivságát, pontosabban szólva: a naiv konvenció a földidézett tartalmak modern izgalmaival fűszeres diszszonanciát alkotott. A polgári lét sürke rekvizitumai a mesemotívumokból és a hangulati elemek sejtelmes rajzából átbillennek egy előkelőbb, jelentőségteljesebb szférába. A hétköznapi világban költészet vibrál, a közeliben fölsejlik a végtelen.” (Dér Zoltán: Utószó. In: Csáth Géza: *Ismeretlen házban. Kritikák, tanulmányok, cikkek*. Forum, Újvidék, 1977. 637.)

Csáth minden novellája egy-egy esettanulmány, s többnyire az abszurd képzelet példázata. Az 1910-ben írt és Moravcsik professzornak ajánlott, egyik legismertebb novellájában, *A kisasszonyban* pontosan kifejtett diagnózis akár a *Dénesé* is lehet.

„Bámulatos [...] a betegünknel ez az újonnan fellépett téves eszme, amelyet illúziók és hallucinációk támogatnak. Szép bizonyítéka annak, ha a butulás egyéb tünetek fokozatos fejlődése mellett nem mutat hajlamot az előrehaladásra, akkor az épebb psyche mégiscsak mindenképpen megvédi magát a kellemetlen, elviselhetetlen és rettenetes benyomások elől [...] Ez néha nem megy simán. Akadnak betegek, akik napokig sírnak, és látni rajtuk, hogy tisztán ismerik sorsukat és állapotukat, de azután megjelenik, mintegy automatikusan, a mentőeszme, egy badar és téves gondolkör alakjában. A beteg pár nap alatt királlyá, császárrá, Napóleonná, dúsgazdag emberré, atlétává teszi meg magát, és e mentőgondolat mellett – amely megadja neki az életnek a lehetőségét – makacsul kitart.” (Csáth Géza: *A kisasszony*, In: Csáth Géza: *Mesék, amelyek rosszul végződnek. Összegyűjtött novellák*. Magvető, Budapest, 1994. 117–121.)

Elgondolkodtató, mi adott ihletett ezekhez a novellákhoz. Vajon egy páciens esettanulmánya, vagy akár több pácienssel való munkájából merített az író? Páciensek, akik elmesélték saját élettörténetüket, akik beengedték a saját világukba, megengedték, hogy lássa, ahogy meggyötört és törekeny énjük képzeletbeli történetet sző, csak azért, hogy egyben tartsák magukat. Megadva ezzel az írónak a bepillantást a psziché kulisszái mögé, amit csak akkor láthatunk, ha nem tagadással és elfojtással, hanem elfogadással és kíváncsisággal fordulunk az emberek finom és komplex lelki apparátusához. A tömör mondatokból érezhető, szakmailag mennyire izgalmas és emberileg mennyire megható történetet jelenthettek Csáth számára.

Művészi beállítottsággal is orvos, a pszichotikus spektrum fenomenológiai jelenségeit mutatja be olvasóinak, amely első látásra naiv, az utolsó bekezdésig mindennapi eseményekről szól, és mégis, az utolsó sorokat olvasva a történet mélyre, a lelkünkre hat.

Csáth kifinomult lingvisztikai eszközökkel rövidprózai formában fogalmazza meg a pszichológiai megfigyeléseit. Egyszerre olvasunk esettanulmányt és irodalmat, novellát, az író nemcsak író, hanem orvos is, és az orvos sem csak orvos, hanem író is. Magában a novellában egy újabb, az orvosíró léten túlmutató új aspektusában szemlélhetjük ennek a kettősségnek a találkozását. A prózai mű Brenner és Csáth találkozását, dualizmusát is láttatja számunkra. Épp a disszociatív, szétválasztó mechanizmusok ellentétét mutatja be, kifejezve, hogy a művészet maga a szublimáció. A „mese” szolgálja az élet dichotómiáinak egybeszövését. Művészet mint szublimáció, az ÉN (ego) legfelsőbb, legérettebb védekezési formája, ami alapvetően hozzájárul a valóság feldolgozásához. Lehetővé teszi, hogy befogadjuk és feldolgozzuk a legfájdalmasabb eseményeket, anélkül, hogy elveszítenénk a realitás tesztjét és a psziché épségét. A műalkotás létrehozása vagy befogadása hozzájárul ahhoz, hogy a világról alkotott képünket és az önképünket folyamatosan képesek legyünk átkeretezni, átformálni, hogy a nehezen elfogadható, feldolgozható történéseknek is helyet találjunk abban a képben. Az örök kérdésre, hogyan dolgozzuk fel a traumatikus, mélyen fájó vagy erős érzelmi töltettel járó eseményeket, hogyan kezeljük a lelket romboló valóságot, *az író, és ebben az esetben az orvos, a saját védekezési mechanizmusát mutatja be.* A művészetten keresztül indulhatunk el a gyógyulás útján.